

روزگار

دانشگاه کاشان

دانشکده پردیس خواهران

گروه جزا و جرم شناسی

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته حقوق جزا و جرم شناسی

عنوان:

بازنگری در مجازات اعدام در قانون مبارزه با مواد مخدر

استاد راهنما:

دکتر جعفر یزدیان جعفری

استاد مشاور:

دکتر نرگس نیکخواه قمصری

توسط:

نجمه یزدان شناسی

شهریور ماه ۱۳۹۷

اگر از این کمترین خیر و ثوابی حاصل باشد

آن را تقدیم می‌کنم به:

قطب عالم امکان، واسطه فیض الهی و پیشگاه عالم بشریت

حضرت مهدی موعود (عج)

و به:

آنان که در راه اعتلا و نجات این مرز و بوم از انواع مفاسد و بلاها
بلاخص مواد مخدر، خون دل خوردند و البته شهدای امر مبارزه با
مواد مخدر

و همچنین تقدیم به:

پدرم، کوهی استوار و حامی من در تمام طول زندگی

و مادرم، سنگ صبوری که الفبای زندگی به من آموخت

باشد که قبول افتد...

تشکر و قدردانی

سپاس پیکران پروردگار یکتا را که هستی مان بخشید و به طریق علم و دانش رهنمونمان شد و به همنشینی رهروان علم و دانش مقتدرمان نمود و خوشه چینی از علم و معرفت را روزیمان ساخت.

سپاس از پدر و مادرم، آن دو فرشته ای که از خواسته هاییشان گذشتند، سختی ها را به جان خریدند و خود را سپر بلای مشکلات و ناملایمات کردند تا من به چایگاهی که اکنون در آن ایستاده ام برسم.

تشکر و سپاس از تلاش ها و رهنمودهای استاد ارجمند دکتر جعفر یزدیان جعفری و دکتر نرگس نیکخواه قمصری که زحمت راهنمایی و مشاوره پایان نامه بنده را به عهده گرفتند و بی شک انجام این پروژه تحقیقاتی مرهون زحمات ایشان است.

چکیده

مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر سال‌های متمادی در نظام حقوقی ایران وجود داشت و در قبال محکومین اعمال می‌شد. این مجازات در قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۶۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام و اصلاحیه این قانون در سال‌های ۱۳۷۶ و ۱۳۸۹ در موارد متعددی پیش‌بینی شده بود. با توجه به اینکه بیشتر فعالیت‌های مربوط به مواد مخدر به وسیله افراد عادی و گروه‌های محروم جامعه انجام می‌شود، بنابراین، اعدام و زندانی شدن این افراد تأثیر جدی بر کیفیت زندگی خانواده‌های آنها خواهد گذاشت که این به معنای تعارض کیفر اعدام با اصل شخصی بودن مجازات‌ها است. با توجه به اعدام تعداد قابل توجهی از مجرمین مواد مخدر و همچنین میزان وقوع جرایم مواد مخدر در طول سال‌های اجرای قانون فوق، قانون‌گذار سرانجام در سال ۱۳۹۶ به این نتیجه دست یافت که کیفر اعدام در قانون مذکور، در تأمین اهداف مجازات‌ها ناموفق بوده است. در این پژوهش، ابتدا با دیدی تحلیلی و به صورت کتابخانه‌ای، مجازات اعدام از منظر حقوقی و فقهی، سپس به صورت میدانی و از طریق مصاحبه با خانواده‌های محکومین، مشکلات آنها از نزدیک مورد واکاوی قرار گرفته است. عدم کارایی و ناتوانی مجازات اعدام در تأمین اهداف مجازات‌ها، عدم تناسب این کیفر با برخی رفتارهای مجرمانه موجود در قانون مزبور و نقض اصول حاکم بر مجازات‌ها تأیید شده است.

واژگان کلیدی: مجازات اعدام، جرایم مواد مخدر، اصل شخصی بودن مجازات‌ها،

خانواده‌ی محکوم

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۱
الف- بیان مسئله	۲
ب- اهمیت و ضرورت	۵
ج- پیشینه پژوهش	۷
د- اهداف پژوهش	۸
و- روش پژوهش	۸
ز- ساماندهی پژوهش	۹
فصل اول: مباحث نظری	۱۰
مبحث اول: مفهوم شناسی و تاریخچه مواد مخدر	۱۱
گفتار اول: مفهوم شناسی	۱۱
بند اول: اعدام	۱۱
بند دوم: مواد مخدر	۱۲
گفتار دوم: تاریخچه مجازات اعدام	۱۳
بند اول: تاریخچه مجازات اعدام در جهان	۱۴
بند دوم: تاریخچه مجازات اعدام در ایران	۱۵
گفتار سوم: تاریخچه ی مواد مخدر	۱۷
بند اول: تاریخچه ی مواد مخدر در جهان	۱۷
بند دوم: تاریخچه مواد مخدر در ایران	۱۸
بند سوم: تاریخچه تقنینی جرم مواد مخدر	۱۹
گفتار چهارم: سیاست جنایی در قلمروی مبارزه با مواد مخدر	۲۳
بند اول: سیاست جنایی تقنینی	۲۴
بند دوم: سیاست جنایی قضایی	۲۵
مبحث دوم: جرایم مواد مخدر و مجازات اعدام در حقوق بین الملل	۲۸
گفتار اول: تأسیس نهادهای نظارتی-کنترلی از سوی سازمان ملل متحد	۲۸
گفتار دوم: سند استانداردهای بین المللی پیشگیری از مصرف مواد مخدر	۳۰
گفتار سوم: کنوانسیون های بین المللی جرایم مرتبط با مواد مخدر	۳۱
بند اول: کنفرانس شانگهای در سال ۱۹۰۹ میلادی	۳۲
بند دوم: کمیته بررسی قاچاق تریاک ۱۹۲۱	۳۳
بند سوم: کنوانسیون واحد مواد مخدر ۱۹۶۱	۳۳
بند چهارم: کنوانسیون مبارزه با قاچاق مواد مخدر و روانگردان ۱۹۸۸	۳۴

فهرست مطالب

گفتار چهارم: بررسی اقدامات محدود کننده و الغاگر مجازات اعدام در پرتو اسناد

بین‌المللی	۳۴
بند اول: اسناد بین‌المللی محدود کننده	۳۴
بند دوم: اسناد بین‌المللی الغاگر	۳۶
فصل دوم: مبنای فقهی-حقوقی مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر	۴۰
مبحث اول: مبنای فقهی مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر	۴۱
گفتار اول: تحلیل مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر از باب تعزیرات	۴۲
بند اول: مفهوم و مبنای تعزیر	۴۲
بند دوم: مجرای تعزیر	۴۳
گفتار دوم: تحلیل مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر از باب احکام حکومتی	۴۵
بند اول: مفهوم حکم حکومتی	۴۶
بند دوم: مبنای حکم حکومتی	۴۷
گفتار سوم: تحلیل مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر از باب افساد فی الارض	۴۸
بند اول: تبیین لغوی افساد فی الارض	۵۱
بند دوم: تبیین فقهی جرم افساد	۵۳
مبحث دوم: بررسی مبانی حقوقی مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر	۵۸
گفتار اول: روند قانونی مجازات اعدام برای مواد مخدر	۵۸
گفتار دوم: تحلیل کیفرشناختی مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر	۶۱
بند اول: بررسی هدف مکافات دهی	۶۲
بند دوم: بررسی هدف ارباب عام	۶۴
گفتار سوم: مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر از دیدگاه حقوق بشر	۶۶
بند اول: غیر انسانی بودن (سالب حیات بودن)	۶۷
بند دوم: تعارض با اصل شخصی بودن مسئولیت	۶۹
فصل سوم: روش پژوهش	۷۱
مقدمه	۷۲
مبحث اول: روش پژوهش	۷۳
گفتار اول: تعریف روش پژوهش کیفی	۷۳
گفتار دوم: روش شناسی تحقیق کیفی: پدیدار شناسی	۷۴
مبحث دوم: مشارکت کنندگان در پژوهش	۷۶
مبحث سوم: روش انتخاب جامعه آماری پژوهش	۷۶

فهرست مطالب

۷۷	مبحث چهارم: ابزار گردآوری اطلاعات
۷۷	مبحث پنجم: روش گردآوری اطلاعات
۷۸	مبحث ششم: روش تجزیه و تحلیل داده‌ها
۷۹	مبحث هفتم: اعتماد و اعتبار پژوهش
۷۹	گفتار اول: پایایی
۸۰	گفتار دوم: اعتبار یا روایی
۸۱	مبحث هشتم: محدودیت‌های پژوهش
۸۲	مبحث نهم: ملاحظات اخلاقی پژوهش
۸۳	فصل چهارم: تجزیه و تحلیل اطلاعات و یافته‌های پژوهش
۸۴	مقدمه
۸۴	مبحث اول: قضات
۸۴	گفتار اول: مرحله اول
۸۵	گفتار دوم: مرحله دوم
۸۹	گفتار سوم: مرحله سوم
۹۳	گفتار چهارم: مرحله چهارم
۹۶	گفتار پنجم: مرحله پنجم
۹۹	گفتار ششم: مرحله ششم
۹۹	مبحث دوم: تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش
۱۰۰	گفتار اول: ایرادات قانونی
۱۰۰	بند اول: عدم تناسب جرم و مجازات
۱۰۱	بند دوم: عدم بازدارندگی مجازات اعدام
۱۰۲	بند سوم: نقض اصل حتمیت و قطعیت مجازات
۱۰۳	گفتار دوم: پیامدهای بین‌المللی
۱۰۴	گفتار سوم: رویه قضایی
۱۰۵	گفتار چهارم: پیامدهای اعدام بر خانواده
۱۰۶	مبحث سوم: خانواده‌های محکومین
۱۰۶	گفتار اول: مرحله اول
۱۰۶	گفتار دوم: مرحله دوم
۱۱۲	گفتار سوم: مرحله سوم
۱۱۶	گفتار چهارم: مرحله چهارم

فهرست مطالب

۱۱۹	گفتار پنجم: مرحله پنجم
۱۲۳	گفتار ششم: مرحله ششم
۱۲۳	مبحث چهارم: تجزیه و تحلیل یافته های پژوهش
۱۲۳	گفتار اول: اقتصادی
۱۲۴	گفتار دوم: اجتماعی
۱۲۵	گفتار سوم: تحصیلی
۱۲۶	گفتار چهارم: تربیتی
۱۲۷	گفتار پنجم: روحی و روانی
۱۲۹	فصل پنجم: خلاصه، نتیجه گیری، محدودیت ها و پیشنهادهای پژوهش
۱۳۰	نتیجه گیری
۱۳۱	پیشنهادهای
۱۳۴	فهرست منابع

فهرست جدول‌ها

عنوان	صفحه
جدول (۱-۴) اطلاعات دموگرافیک قضات.....	۸۴
جدول (۲-۴) مفاهیم استخراج شده از تجارب شرکت کنندگان در پژوهش.....	۸۵
جدول (۳-۴) خلاصه اظهارات معنی دار.....	۸۹
جدول (۴-۴) طبقه بندی دسته‌های هم مفهوم.....	۹۳
جدول (۵-۴) توصیف ساختاری.....	۹۶
جدول (۶-۴) اطلاعات دموگرافیک خانواده‌های محکومین.....	۱۰۶
جدول (۷-۴) مفاهیم استخراج شده از تجارب شرکت کنندگان در پژوهش.....	۱۱۲
جدول (۸-۴) خلاصه اظهارات معنی دار.....	۱۱۶
جدول (۹-۴) طبقه بندی دسته‌های هم مفهوم.....	۱۱۹
جدول (۱۰-۴) توصیف ساختاری.....	۱۱۹

مقدمه

امروزه پدیده مواد مخدر مرزهای کشورها را درنوردیده و به یک بحران جهانی تبدیل شده است. جرایم مربوط به قاچاق مواد مخدر جزء جرایم سازمان یافته و دارای وصف فراملی است. به لحاظ توسعه‌ی روزافزون آن در بعد داخلی و خارجی، تطهیر درآمدهای ناشی از آن و تزریق به اقتصاد کشورها از جمله مهم ترین معضلات کشور و جامعه جهانی محسوب می‌شود. برای ریشه کن کردن این معضل که بهداشت و سلامت و اقتصاد جوامع بشری را سخت به مخاطره انداخته است، اقدامات سرکوبگرانه از طریق اعمال مجازات سنگین برای مرتکبان این جرایم از سوی دولت‌ها اتخاذ شده است. از بین مجازات‌های بدنی علیه تمامیت جسمانی، مجازات اعدام شدیدترین آن‌هاست. در واقع اعدام همواره آخرین ضمانت اجرایی است که باید در نظر گرفته شود و در مهمترین جرایم تجویز می‌شود. طبق ماده ۶ میثاق مدنی و سیاسی صدور حکم اعدام جائز نیست مگر در مورد مهمترین جنایات طبق قانون لازم‌الاجرا در زمان ارتکاب جنایت. قانونگذار جمهوری اسلامی ایران در قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۸۹ برای برخی از مصادیق جرایم مواد مخدر مجازات اعدام را پیش‌بینی کرده بود. این مجازات همواره از نظر حقوقی و فقهی مورد انتقاد حقوق دانان و صاحب نظران بوده است تا اینکه قانون گذار در سال ۹۶ ماده واحده ای را به قانون مبارزه با مواد مخدر الحاق نمود تا اندکی، به این بحث و جدل‌ها خاتمه داده باشد.

الف - بیان مسئله

بدون شک پدیده‌ی قاچاق مواد مخدر، اعتیاد و ناپه‌نجاری‌های رفتاری ناشی از کاربرد این مواد، یکی از معضلات بزرگ جامعه‌ی بشری به خصوص در عصر حاضر به شمار می‌آید. تمامی جوامع انسانی و بیشتر دولت‌ها بر این موضوع اتفاق نظر دارند که مواد مخدر و جرایم ناشی از آن، نسل بشریت را مورد تهدید قرار داده و همچنان قرار می‌دهد.^۱

اهمیت این موضوع زمانی افزایش می‌یابد که به این نکته توجه داشته باشیم که کشور ما همجوار کشوری است که تولیدکننده انبوه این مواد می‌باشد.^۲ از سوی دیگر بر اساس گزارش کمیسیون جرایم سازمان یافته، قاچاق مواد مخدر مهم ترین مسأله در جرایم سازمان یافته است.^۳ بدیهی است که هر کشوری برای مقابله با جرایم و از جمله مقابله با جرایم مواد مخدر راه‌های خاص خودش را دنبال می‌کند. یکی از ابزارهای مقابله با این پدیده، یعنی مواد مخدر و جرایم ناشی از آن، از جمله قاچاق مواد مخدر (خرید، فروش، حمل، توزیع و ...) در قوانین ایران، اعمال مجازات‌های شدید و سنگین بوده و مجازات اعدام و حبس‌های طولانی مدت به عنوان نمونه‌های پیش‌گیری کیفری در نظر گرفته شده است. مجازات اعدام در بین مجازات‌های بدنی علیه تمامیت جسمانی، شدیدترین آن‌هاست و در واقع مجازات اعدام همواره آخرین ضمانت‌اجراست که باید در نظر گرفته شود و در مهم ترین جرایم تجویز می‌شود.^۴ با اجرای حکم اعدام، باندهای قاچاق از بین نمی‌روند بلکه فقط فرد مجرم حذف می‌شود و با حذف وی، فرد دیگری جایگزین او می‌شود. این نکته را نیز باید اضافه کرد که از مجموع بندهای ماده‌ی ۵ قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۸۹ استنباط می‌شود که مجازات اعدام در مورد جرایم

۱. سینایی، پورمند، مبانی فقهی و حقوقی مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه گیلان، سال ۱۳۹۲، ص ۳.

۲. کاظمی، مسعود، تاثیر مجازات اعدام در بازدارندگی (هدف ارباب فردی و اجتماعی) ارتکاب جرایم مواد مخدر و روان گردان ها، مجله سلامت اجتماعی و اعتیاد، شماره ۴، ۱۳۹۳، ص ۴.

۳. احمدی، حبیب، جامعه شناسی انحرافات، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۹۴، ص ۱۵۸.

۴. سینایی، همان.

خرید، حمل، نگه داری و اختفا، هرگز نسبت به کسی که برای بار اول مرتکب جرم شده است اعمال نمی‌شود، حتی اگر میزان مواد مخدر به چند تن برسد.^۱ این شیوه‌ی قانون‌گذاری، اشخاص قاچاقچی را وادار می‌کند که در همان مرحله‌ی اول حداکثر مواد مخدر ممکن را قاچاق کنند. اگر تعداد این اشخاص که قصد می‌کنند فقط یک بار به این کار مبادرت کنند زیاد شود، خود به خود حجم مقدار مواد مخدر ورودی به کشور به نحو تصاعدی افزایش خواهد یافت.^۲ در پژوهشی که در رابطه با ارزیابی تأثیر کیفر اعدام در روند مبارزه با مواد مخدر در استان کرمان در طول سال‌های ۱۳۶۷ تا ۱۳۷۶ صورت گرفت، نتایج جالب توجهی در رابطه با نظریه بازدارندگی به دست آمده است. این پژوهش که با عنوان "تأثیر اعدام در روند مبارزه با مواد مخدر در استان کرمان (۱۳۶۷-۱۳۷۶)" انجام گرفته است، به ارزیابی تأثیر این مجازات در "تنبیه و عبرت آموزی دیگران" و نقش آن در کاهش یا عدم کاهش گرایش به ارتکاب جرایم مواد مخدر پرداخته است.^۳ بر اساس یافته‌های این پژوهش، طی سال‌های ۱۳۶۷ تا ۱۳۷۶ به طور دائم بر تعداد مجرمان افزوده شده است که حکایت از فقدان تأثیر بازدارندگی عام کیفر اعدام دارد. از جهتی دیگر نیز می‌توان به ارزیابی جنبه بازدارندگی عام این کیفر پرداخت و آن اینکه نه تنها بر تعداد مجرمان جرایم مواد مخدر به ترتیب پیشین افزوده شده است، بلکه بر میزان جرایم ارتكابی و حجم آن نیز افزوده شده است، به گونه‌ای که میزان مواد کشف شده از قاچاقچیان طی سال‌های ۱۳۵۹ تا ۱۳۷۶ مرتب افزایش یافته است. بر این اساس، میزان مواد کشف شده به طور میانگین از هریک از قاچاقچیان در سال ۱۳۷۶، ۱۸/۱۶ برابر است؛ یعنی از هر قاچاقچی سال ۱۳۷۶، هیجده برابر قاچاقچی سال ۱۳۵۹، مواد مخدر به دست آمده است.^۴

۱. رضایی راد، عبدالحسین، سلیمانی، بتول، مریدی، ولی، کارکرد بازدارندگی مجازات اعدام، مجله مطالعات پیشگیری از جرم، سال دهم، شماره ۲۴، ۱۳۹۴، صص ۱۴۴-۱۴۵.

۲. ساکی، محمدرضا، جرایم مواد مخدر از دیدگاه حقوق داخلی و حقوق بین الملل، تهران، انتشارات خط سوم، ۱۳۸۰، ص ۸۲.

۳. غلامی، حسین، تکرار جرم، چاپ سوم، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۰، صص ۱۶۲-۱۶۳.

۴. همان، ص ۱۶۵.

براساس آمار، مجموع انواع مواد کشف شده توسط ناجا در استان های کشور در سال ۱۳۷۰، ۳۹۷۶۲ کیلوگرم و در سال ۱۳۷۱، ۶۵۹۴۲ کیلوگرم و در سال ۱۳۷۲، ۹۰۱۰۳ کیلوگرم بوده است. بدین ترتیب، آمار نشان می دهد که تعیین و اجرای مجازات اعدام تأثیر بسزایی در کاهش جرایم مواد مخدر نداشته است.^۱ همچنین به گزارش سازمان عفو بین الملل در سال ۲۰۱۴ میلادی ۷۵۳ نفر در ایران اعدام شده اند که در مقایسه با سال قبل ۱۰ درصد افزایش داشته است که از این میان ۳۶۷ نفر معادل ۴۹ درصد افراد اعدام شده، اتهام های مرتبط با مواد مخدر داشته اند. در این میان جایگاه کیفر اعدام در قانون مبارزه با مواد مخدر از منظر شرعی نیز، توأم با ابهام است.^۲ با توجه به ویژگی مقررات صادره از مجمع تشخیص مصلحت نظام به عنوان نهادی استثنایی در وضع قوانین، به نظر می رسد مجمع مزبور بدون در نظر گرفتن جایگاه شرعی جرایم و صرفاً به زعم خود بر اساس مصالح ضروری، اقدام به قانون گذاری نموده است.

لازم به ذکر است که اصل فردی کردن مجازات ها بر شناخت شخصیت مجرم مبتنی است و شناخت شخصیت مجرم یعنی اطلاع از کلیه ی ویژگی های جسمی، روانی و اجتماعی او. آگاهی از این ویژگی ها میزان حساسیت پذیری مجرم را در مقابل مجازات نمایان تر می کند. لذا مجازاتی که در نتیجه ی این شناخت تعیین می شود، هم استحقاقی تر است چون سزادهی واحد برای جرم واحد را بیشتر تضمین می کند و هم مفیدتر است زیرا موجب کاهش جرم در راستای اهداف سودگرایی مجازات می شود.^۳ به نظر می رسد که این اصل در قانون مبارزه با مواد مخدر مورد غفلت واقع شده است یا کمتر بدان توجه شده است زیرا قانون گذار ایران در قانون مبارزه با مواد مخدر در خیلی از موارد بین کسی که مقدار ناچیزی از مواد مخدر مثل ۳۱ گرم هروئین

^۱. رضایی راد، عبدالحسین، همان، ص ۱۴۴.

^۲. زارع خورمیزی، سعید، مبانی حقوقی مجازات های جرایم مواد مخدر، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز، آذر ۱۳۹۲، د.

^۳. یزدیان جعفری، جعفر، چرایی و چگونگی مجازات، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه، ۱۳۹۵، ص ۲۸۸.

را خرید و فروش نماید و کسی که به عنوان سردسته باند قاچاق مواد مخدر در خرید و فروش صد کیلو ماده هروئین دخالت می کند فرقی قائل نشده است و مجازات هر دو را اعدام تعیین کرده است حتی در اعمال اصل فردی کردن مجازات (تعیین مجازات متناسب)، قضات دادگاه‌های انقلاب را محدود کرده است.^۱ لذا متأسفانه به رغم کشفیات زیاد، دامنه‌ی قاچاق و اعتیاد به مواد مخدر با توجه به آمارهای موجود رو به افزایش گذارده است. دلیل آن مبارزه با معلول بوده و در بیشتر موارد شرایط بد اقتصادی، فقر و بیکاری، بی‌فرهنگی، سودجویی و حرص و طمع برای زراندوزی دامنه‌ی قاچاق و اعتیاد به مواد مخدر را افزایش داده است.^۲ کاهش استفاده از اعدام به عنوان شدیدترین مجازات در قانون مبارزه با مواد مخدر اصلی‌ترین دغدغه‌ی اینجانب برای انتخاب موضوع بوده است. زیرا این قانون با قاعده‌ی تناسب جرم و مجازات و تناسب مجازات با مجرم و مباحث حقوق بشری و از همه مهمتر مبانی اولیه‌ی شرعی در تعارض است. مضافاً اینکه مجازات اعدام، خود هزینه‌ها و پیامدهایی را برای جامعه به ویژه خانواده‌ی فرد محکوم به دنبال دارد که بررسی این پیامدها در ابعاد مختلف دارای اهمیت می باشد.

ب- اهمیت و ضرورت پژوهش

سیاست کیفری قانون گذار در قانون مبارزه با مواد مخدر همواره مبتنی بر سرکوب، شدت مجازات‌ها و عدم تناسب آن هاست به نحوی که در تعیین مجازات‌ها به میزان قبح اجتماعی عمل، کرامت انسانی، موازین حقوق بشری و اصل عدالت که از معیارهای تناسب تلقی می‌شوند توجه کافی نکرده است.^۳ قانون گذار باید به جای تأکید در استفاده از کیفرهای

^۱ اکبری، عباسعلی، جستاری در آسیب شناسی سیاست جنایی حاکم بر جرایم مواد مخدر، فصلنامه سلامت اجتماعی و اعتیاد، دوره ۱، شماره ۲، ۱۳۹۰، ص ۱۰۲.

^۲ گلدوزیان، ایرج، بایسته‌های حقوق جزای عمومی (۱-۲-۳)، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۰، ص ۲۳۰.

^۳ اکبری، عباسعلی، همان، ص ۱۰۲.

بدنی سنگین که تاکنون مؤثر واقع نشده است، دست اندرکاران مواد مخدر را در مقابل دو امر حتمیت و قاطعیت (حتمیت در کشف جرم و قاطعیت در اجرای کیفر متناسب) قرار دهد تا از ارتکاب جرم منصرف شوند.^۱ با توجه به سنگین و شدید بودن مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر که منجر به سلب حق حیات فرد می‌شود و پیامدهایی منفی را برای جامعه و خانواده‌ی مجرمین به دنبال دارد، به نظر می‌رسد ضرورت دارد بعد از گذشت ۴ دهه از انقلاب اسلامی، در قانون مبارزه با مواد مخدر بازنگری صورت گیرد و قانون‌گذار در پیش‌بینی چنین مجازات سنگینی تجدیدنظر کند و اصلاحات لازم را اعمال نماید. نکته‌ی حایز اهمیت این است که اگرچه هر جرمی دارای پیامدهایی در جامعه می‌باشد و آثاری را به دنبال دارد، اما این که ممکن است اعمال مجازات‌ها، خود دارای آثار و پیامدهایی باشد نیز بایستی در نظر گرفته شود.^۲

در اهمیت این موضوع همین کافی است که حذف مجازات اعدام از قانون مبارزه با مواد مخدر در قالب ماده واحده‌ای در تاریخ دوازدهم مهر ماه یک هزار و سیصد و نود و شش به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. در این ماده سعی بر این است که تا حد امکان مجازات اعدام در قانون مبارزه با مواد مخدر محدود و در نهایت حذف گردد.

از نظر مبنای شرعی در مورد مجازات اعدام تا پیش از این شبهه وجود داشت. در مورد حدی یا تعزیری بودن مجازات اعدام در قانون مبارزه با مواد مخدر اختلاف نظر بود. ظاهراً واضعان این مجازات به عنوان افساد فی‌الارض متوسل می‌شدند و احتمالاً بدین دلیل در درجه‌بندی مجازات‌ها در قانون مجازات اسلامی مصوب ۹۲، جز مجازات‌های تعزیری نیامده است ولی با توجه به منصوص نبودن مجازات اعدام به عنوان حد در منابع شرعی و توصیف مجرمانه مستقل جرم افساد فی‌الارض در قانون اخیر، به نظر می‌رسد جز در موارد ارتکاب

^۱. گلدوزیان، ایرج، همان، ص ۲۳۰.

^۲. عابدی، علی، بررسی فقهی-حقوقی مجازات‌های اعدام و حبس در جرایم مواد مخدر، استاد راهنما دکتر احمد اکبریپور، دانشگاه سیستان و بلوچستان، ۱۳۸۷، ط.

گسترده جرایم مواد مخدر با نتایج گسترده نمی‌توان به ارتکاب جرایم مواد مخدر به صورت موردی، وصف افساد فی الارض داد. از سوی دیگر ضرورت اصلاح مجازات اعدام در ابعاد دیگر نیز از جمله ابعاد حقوقی، جرم‌شناختی و جامعه‌شناختی وجود دارد که به نظر می‌رسد با تصویب ماده واحده اخیر، تا حدودی مرتفع گردیده است. ضمن اینکه این اصلاح، زمینه تعامل بیشتر ایران با کشورهای دیگر در زمینه حساس حقوق بشر و کاهش فشارهای بین‌المللی که خود منجر به فشار اقتصادی برای آحاد جامعه گردیده است، مفید خواهد بود.

در این پژوهش تلاش می‌شود به بررسی این ابعاد پرداخته شود. این پژوهش برای قانون‌گذار و بررسی مبانی نظری اصلاح مفید است. به علاوه ادبیات حقوقی در این زمینه را برای استفاده‌ی دانشجویان، وکلا و قضات غنی‌تر خواهد کرد.

ج- پیشینه پژوهش

در این بخش برخی از مهم‌ترین پژوهش‌های مرتبط با موضوع پژوهش ارائه گردیده‌است: پایان‌نامه‌ای با عنوان "مبانی فقهی و حقوقی مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر" از سینایی (۱۳۹۲) ارائه شده است که به مفهوم‌شناسی و تاریخچه‌ی مواد مخدر در ایران و جهان و تبیین و تشریح مبانی فقهی مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر پرداخته است. پایان‌نامه‌ی دیگری تحت عنوان "مبانی حقوقی مجازات‌های جرایم مواد مخدر" به وسیله‌ی زارع خورمیزی (۱۳۹۲) ارائه گردیده است که به بررسی مبانی شرعی مجازات‌های جرایم مواد مخدر به طور کلی پرداخته است و به بحث درباره‌ی سازگاری مجازات‌های جرایم مواد مخدر با مبانی شرعی و عقلی می‌پردازد. مقاله‌ای به نام "کارکرد بازدارندگی مجازات اعدام" از رضایی راد، سلیمانی، مریدی (۱۳۹۴) به رشته‌ی تحریر در آمده است که موضوع اصلی آن تأثیر مجازات اعدام در بازدارندگی از جرایم جنسی مستوجب اعدام، قتل عمد و مواد مخدر است.

طارمی (۱۳۸۶) مقاله‌ای را تحت عنوان "کاوشی نو در مجازات اعدام" انجام داده است که به بررسی فلسفه‌ی مجازات‌ها، تقسیم‌بندی انواع اعدام و پاسخ به مهم‌ترین اشکالات مخالفان مجازات اعدام می‌پردازد.

مسائلی (۱۳۹۵) نیز پایان‌نامه‌ای به نام "تحلیل کیفرشناختی مجازات اعدام در قانون مبارزه با مواد مخدر" ارائه نموده که در آن به بررسی کیفر اعدام و تحلیل کارایی یا عدم کارایی مجازات اعدام در قانون مبارزه با مواد مخدر پرداخته است.

همان طور که ملاحظه می‌شود پژوهش‌های فوق بیشتر درباره‌ی چیستی و چرایی مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر بحث کرده‌اند. پژوهش حاضر در دو بخش بررسی می‌شود: در ابتدا به بررسی مبانی نظری مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر و دلایل اصلاح قانون و پس از آن به کار میدانی و مصاحبه با قضات و خانواده‌ی محکومین در ارتباط با آثار مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر و میزان ناکارآمدی آن پرداخته می‌شود.

د- اهداف پژوهش

شناسایی نظر قضات و خانواده‌ی محکومین شهر کاشان راجع به مجازات اعدام در جرایم

مواد مخدر

ه- پرسش پژوهش

چه زمینه‌هایی به بازنگری کیفر اعدام از نظر قضات و خانواده‌های محکومین منجر شد؟

و- روش پژوهش

در این پژوهش از روش تحقیق کیفی و مصاحبه‌های عمیق و با استفاده از داده‌های کتابخانه‌ای و منابع پژوهشی موجود در این زمینه استفاده شده است. نمونه‌گیری به صورت هدفمند می‌باشد. تعداد نمونه‌های مورد مصاحبه در این پژوهش از روش اشباع نظری انتخاب

شده‌اند و با خانواده‌های محکومین و قضات مخالف مجازات اعدام مصاحبه صورت گرفته است. در بین خانواده‌ی محکومین سعی شده است افرادی انتخاب شوند که قدرت پاسخگویی کامل و انتقال مطالب را داشته باشند. روش تحلیل داده‌ها، روش تحلیل تماتیک^۱ می‌باشد. تحلیل تماتیک یا موضوعی عبارت است از عمل کدگذاری و تحلیل داده‌ها با این هدف که داده‌ها چه می‌گویند. این نوع تحلیل در وهله‌ی اول به دنبال الگویابی در داده‌هاست. زمانی که الگویی از داده‌ها به دست آمد، باید حمایت تمی یا موضوعی از آن صورت گیرد. به عبارتی تم‌ها از داده‌ها نشأت می‌گیرند.

ز – ساماندهی پژوهش

پژوهش حاضر مشتمل بر پنج فصل می‌باشد که در فصل اول جهت ورود به بحث به بیان مباحث نظری در دو مبحث پرداخته می‌شود. در مبحث اول به بررسی مفهومی و بیان تاریخچه‌ی مجازات اعدام و مواد مخدر در ایران و جهان و سپس به بررسی سیاست جنایی در قلمروی مبارزه با مواد مخدر می‌پردازیم و در مبحث دوم جرایم مواد مخدر و مجازات اعدام را در سطح بین‌الملل بررسی می‌نماییم.

پس از فراغت از مباحث نظری، فصل دوم به بررسی مبانی فقهی-حقوقی مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر اختصاص داده شده است. مبحث اول از این فصل به شرح مبانی فقهی مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر از نظر حدی یا تعزیری بودن می‌پردازد و در مبحث دوم نیز مبانی حقوقی مجازات مذکور از نگاه کیفرشناختی و حقوق بشری مورد ارزیابی قرار گرفته‌است. در فصل سوم روش تحقیق را که یک روش کیفی است، به تفصیل شرح خواهیم داد. فصل چهارم نیز تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش که به صورت مصاحبه است، به تفصیل بیان شده است. در آخر و در فصل پنجم و نهایی نتیجه‌گیری و یافته‌های پژوهش را ارائه می‌دهیم.

1. Thematic analysis method

فصل اول:

مباحث نظری